

TA'LIM JARAYONIDA ASSESMENT TEXNIKASIDAN FOYDALANISH

I.Q.Hakimova

Toshkent davlat transport universiteti, assistent

Ta'lim sifatini oshirish –

Yangi O'zbekiston taraqqiyotining

yakkayu yagona to'g'ri yo'lidir

*O'z R Prezidenti Sh. Mirziyoyevning
Oliy Majlis va O'zbekiston
xalqiga Murojaatnomasi (20.12.2022y.)*

20 dekabr 2022 yil O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlis va O'zbekiston xalqiga Murojaatnomasida 2023 yil **yurtimizda “Insonga e'tibor va sifatli ta'lim yili”**, deb nom berildi. Bu albatta biz ustozlarga ta'lim va tarbiya jarayoniga katta ma'suliyat bilan yondashishni talab etadi. O'qitish ikki barobar o'qish demakdir.

Talabani ta'lim jarayonining sust tinglovchisi bo'lishdan faol ishtirokchisiga aylantirish, talabadan mustaqil faoliyat yurutish, nazariy bilimlarni o'zlashtirish asosida o'zining fikrini ilgari surish, dalillar keltirish, o'z fikrini himoya qilish loyaqatini tarbiyalay olishi talab etiladi. Chunki uzoq yillar davomida ta'lim jarayonida ustozlar tomonidan fanni ortiqcha mushohada qilmasdan, tayyor holda qabul qilinadigan darajaga keltirib talabaga taqdim etilishi talabalarning faoliyatini orttirmasdan, ularda ijodiy fikrlash malakasi shakllanishga to'liq imkon bermayapti. Ta'kidlash joizki, tayyor holda olingan bilimlarni amaliyotda qo'llash qiyin. Bu ayniqsa fanlar bo'yicha topshiriqlarni bajarishda namoyon bo'ladi. Shuning uchun bilim, ko'nikma va malakalarni o'zlashtirishda talabalarning bevosita faoliyat ko'rsatishlariga hamda ustoz tomonidan boshqaruvga asoslangan yangi usullarni qo'llashga ehtiyoj oshib bormoqda. Shu sabab ham ta'lim jarayonida talabani nafaqat o'qitadigan, balki uni mustaqil o'qishga, bilim olishga o'rgatadigan darslarda interfaol usullarni qo'llashga talab kuchaydi.

Interfaol usullar ta'lim-tarbiya jarayoniga o'ziga xos innovatsion yondashuvdir. U o'qitishning ma'ruza, suhbat kabi usullarining o'zi bilan cheklanib qolmay, balki, talabaning bilish faoliyatini boshqaruvchi, tashkilotchi, maslahatchi, yakuniy natijaga erishishga yo'llovchi bo'lmish ustoz rahbarligida uning ko'proq mustaqil ishlashini tashkil etish imkoniyatining mavjudligidir.

Interfaol (“Inter” – o'zaro, “act” – harakat qilmoq) – o'zaro harakat qilish (yoki kim bilandir suhbatda, muloqotda bo'lish)ni anglatadi. Interfaol ta'limning mohiyati – talabalarning bir-birlaridan o'rganishlariga yo'naltirilganligi.

Innovatsiya (inglizcha Innovation) – yangilik kiritish, yangilanish, nimanidir o'zgartirish demakdir. Innovatsion pedagogic texnologiyalar ta'lim tizimi, pedagogik jarayon hamda ustoz va talaba faoliyatiga yangilik, o'zgartirishlar kiritishni anglatib, bu jarayonni amalga oshirishda asosan interfaol uslublardan foydalaniladi.

Yaqin o'tmishda talabalarning ta'lim jarayonidagi ishtiroki nazariy bilimlarni qabul qilib oluvchi va o'zlashtirilgan nazariy bilimlar, amaliy ko'nikmalarni namoyish etuvchi sub'yekt sifatidagi roli bilan kifoyalangan bo'lsa, yangi ta'lim texnologiyasi talablariga ko'ra talaba ta'lim jarayonining sub'yekti, asosiy ijrochisi sifatida ko'rinadi. Endilikda ta'lim beruvchining yo'llanmasi, ko'rsatmasiga muvofiq tavsiya etilgan o'quv manbalari bilan mustaqil ravishda tanishish orqali nazariy bilimlarni o'zlashtiradi, ustozning nazorati ostida amaliy ko'nikma va malakalarni hosil qiladi. Aslida ta'lim oluvchilarga ta'sir ko'rsatishi bilan farq qiladigan yuzlab usullar mavjud. Aytaylik, talabalardan birorta masala haqida yozma ravishda javob olishdan oldin ularga juft-juft bo'lib masalani muhokama qilishni taklif qilish, beixtiyor interfaol usul qollangan bo'ladi.

Yurishdan oldin yo'l tanla, degan xalq maqoliga binoan dars berishdan oldin o'qitiladigan fanning, mavzuning xarakteriga mos usul tanlash kerak. Usul tanlashdan oldin fan bo'yicha nima o'rgatilishi (o'qitishdan maqsad nimaligini) aniq tasavvur qilib olish zarur. Agar dars aniq tizim va dalillarga asoslangan maxsus fandan bo'lsa interfaol usullardan kamroq foydalanish tavsiya etiladi. Darsning maqsadi talabalarning malaka va ko'nikmalarini shakllantirish uchun mo'ljallangan bo'lsa, u holda ko'proq interfaol usullardan foydalanish samarali hisoblanadi.

Yangi interfaol usullarni ta'limga qo'llash hozirgi kunning dolzarb talablaridan bo'lib uning o'ziga xos xususiyatlari mavjud. Biroq ta'lim amaliyotidagi barcha muammolarni interfaol dars usullari yordamida hal qilishga urinish, ularni muvaffaqiyat keltiruvchi "omad" deb qarash joiz bo'lmaydi. Umuman olganda, barcha darslarda doimo muvaffaqiyat keltiradigan bir, xil, umumiy o'qitish usuli mavjud emas. Shunday ekan, an'anaviy o'qitish usullaridan butunlay voz kechish emas, balki ularning samarali jihatlari saqlab qolgan holda, uyg'unlashgan interfaol dars usullarini ta'limga joriy etish ma'qul. Ba'zan bir soatlik dars davomida dars usullarini bir necha bor o'zgartirishga to'g'ri keladi. Bu darsning yanada qiziqarli o'tishiga, talabalarni bir holatdan ikkinchi holatga o'tkazish ularning yanada faolroq bo'lishiga olib keladi. Demak, birgalikda o'qitish usullari an'anaviy usullarga nisbatan yaxshiroq yoki uning teskarisi deb ta'kidlash noto'g'ridir. Mahoratli ustoz zaruratga qarab, bir dars jarayonidagi har xil bosqichlarda an'anaviy, noan'anaviy hamda interfaol o'qitish usullaridan foydalanishi mumkin.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, an'anaviy dars shaklini saqlab qolgan holda, uni talabalar ishtirokida turli-tuman faollashtiradigan usullar bilan boyitish o'zlashtirish darajasi ko'tarilishiga olib kelar ekan.

Buning uchun dars jarayonining oqilona tashkil qilinishi, ustoz tomonidan talabalar qiziqishini orttirib, ularning ta'lim jarayonidagi faolligi muttasil rag'batlantirib turilishi, o'quv materialini kichik-kichik bo'laklarga bo'lib, ularning mazmunini ochishda bahs, munozara, aqliy hujum, kichik guruhlarda ishlash, tadqiqot, rolli o'yinlar usullarini qo'llash, rang-barang qiziqtiruvchi misollarning keltirilishi, talabalarni amaliy mashqlarni mustaqil bajarishga undash, noan'anaviy baholash usullaridan foydalanish, ta'lim vositalarini joyida va vaqtida qo'llash talab etiladi.

Taniqli pedagog olim M.N.Mahmutov fikriga ko'ra, o'quv jarayonining an'anaviy sxemasi talabalarning fikrlash qobiliyatini yetarli darajada rivojlantira olmaydi, ularning

bilimga boʻlgan qiziqishlarini toʻliq qondira olmaydi. Anʻanaviy taʻlim texnologiyalariga asoslangan maʼruza, seminar, sinov darslarining taʻlim jarayonida tutgan oʻrni va qimmatini kamaytirmagan holda, ularni hozirgi zamon talablari asosida takomillashtirish muvaffaqiyatli kechmoqda.

Mazkur darslarni takomillashtirishda quyidagilarga eʼtibor qaratish koʻzda tutiladi: pedagogik munosabatlarni insonparvarlashtirish va demokratlashtirish, hamkorlik pedagogikasiga amal qilish; taʻlim jarayonini demokratlashtirish, talabalarga tanlash huquqini berish; talabalarning bilish jarayonini faollashtirish, oʻzaro hamjihatlikka asoslangan qulay ijtimoiy-psixologik muhit yaratish; talabalarning ijodiy va mustaqil ishlarini rivojlantirish; maʼruza, seminar va amaliy mashgʻulotlarda zamonaviy taʻlim texnologiyasi elementlaridan foydalanish.

Agar ustoz yangi mavzuni taʼsirli bayon qilib, koʻrgazmalardan unumli foydalansa, bayon nihoyasida ayrim talabalar bilan ish olib borsa, oʻquv jarayoni samarali yakun topdi yoki faol boʻldi, deb hisoblash mumkin.

Ustoz atrofda boʻlayotgan voqealarni toʻgʻri tahlil qila bilishi, barcha sohalardan xabardor, nihoyatda maʼrifatli, zukko, ilgʻor fikrli, zamonasining yetuk maʼrifatchisi boʻlishi kerak. Ustoz taʻlim jarayonini rivojlantirishni, uning sifatini oshira olishni, taʻlimda eng zamonaviy uslublarni sohaga joriy qilishni eplay olishi zarur. Talabalarning taʻlim olishga boʻlgan ishtiyoqini kuchaytirishi, ularni ilmga, bilgan narsalariga amal qilishga targʻib qilishi darkor. Ustoz shogirdlari, hamkasb doʻstlari bilan aloqani mustahkamlashi zarur. Oʻz kasbining fidokori boʻlishi, hayotini dars berish, ziyo tarqatishga bagʻishlashi va shu kabi bir qator maʼsuliya vazifalarni toʻla anglab yetishi juda muhim. Ustoz xulqining goʻzalligi bilan sifatlangan, ziynatlangan, madaniyati yuksak, chuqur maʼlumotli, dars oʻtadigan talabalarning mayillari, hojatlari, ularning xos xislatlarini yaxshi fahmlaydigan shaxs boʻlishi lozim. Oʻz darsiga ragʻbat qilgan holda eng yangi uslub va vositalar bilan taʻlim bera olishiga eʼtibor qaratishi zarur boʻladi.

Ish va unda muvaffaqiyatga erishishning eng muhim omillari faqat ishning tugallangan boʻlishi emas, ayni paytda, mumkin qadar kam energiya (quvvat) sarflab, iloji boricha koʻp samaraga erishishdir (Mahmud Asʼad Joʻshon).

Pedagogik maqsadning amalga oshishi va kafolatlangan natijaga erishish ustoz va talabaning hamkorlikdagi faoliyati, ular qoʻygan maqsad, tanlagan mazmun, uslub, shakl, vositaga, yaʼni texnologiyaga bogʻliq. Taʻlim jarayonida maqsad boʻyicha kafolatlangan natijaga erishishda qoʻllaniladigan har qanday taʻlim texnologiyasi ustoz va talaba oʻrtasida: oʻzaro hamkorlik faoliyatini tashkl eta olsa; har ikkalasi ijobiy natijaga erisha olsa; oʻquv jarayonida talabalar mustaqil fikrlay olsalar, izlansalar, tahlil eta olsalar; oʻzlari xulosa qila olsalar, oʻzlariga, guruhga baho bera olsalar; ustoz ularning bunday faoliyatlari uchun imkoniyat va sharoit yarata olsa, ana shular oʻqish jarayonining asosi, negizi hisoblanadi.

Talabalarga oʻz bilim, koʻnikma, malakalarini mohirlik bilan sinab, oʻz-oʻzlarini baholashlari va sinovdan oʻtishlarini ustozga assesment texnikasidan foydalanish tavsiya etiladi.

Assesment (inglizcha – assessment – baho) oʻz-oʻzini taqdimot qilish, maʼlum bir sinovdan oʻtishni anglatadi.

Texnikaning tavsifi: o`tilgan o`quv predmeti yoki bo`lim bo`yicha (modul, semestr, yoki o`quv yili tugaganda) barcha mavzularni talabalar tomonidan yodga olish yoki biron-bir mavzu bo`yicha trener-ustoz tomonidan berilgan topshiriq, vazifalarga mustaqil ravishda o`z munosabatlarini bildirish, shu orqali egallagan bilim, ko`nikma, malakalarini o`zlari tekshirib, baholashlariga imkoniyat yaratish va ustoz tomonidan qisqa vaqt ichida barcha talabalarning ham ilmiy-nazariy, ham amaliy jihatdan bilimlari, ko`nikmalarini baholay olishga yo`naltirilgan.

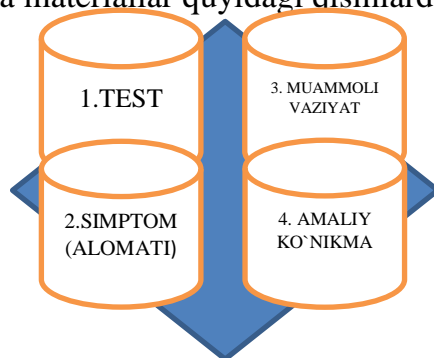
Texnikaning maqsadi: talabalarning mashg`ulotda o`tilgan mavzuni egallaganligi va mavzu bo`yicha tayanch tushunchalarni o`zlashtirib olganligi darajasini aniqlash. Ularni mustaqil ravishda o`zlarining bilim darajalarini, baholay olishga, shuningdek, o`z bilimlarini bir tizimga solishga o`rgatish.

Texnikaning qo`llanishi: o`quv mashg`ulotlarining barcha turlarida (dars boshlanishi yoki dars ichida o`quv predmetining biron-bir moduli tugallanganida) o`tilgan mavzuning o`zlashtirilganlik darajasini baholash, takrorlash, mustahkamlash yoki oraliq va yakuniy nazorat o`tkazish uchun, shuningdek, yangi mavzuni boshlashdan oldin talabalarning bilimlarini tekshirib olish uchun mo`ljallangan. Ushbu texnikani mashg`ulot jarayonida yoki mashg`ulotning bir qismida yakka tartibda tashkil etish yoki uyga vazifa berishda ham qo`llash mumkin.

Mashg`ulotda qo`llaniladigan vositalar: tarqatma materiallar (imkoni bo`lsa talabalar o`z daftarlariga jadvalni chizib olishlari, berilgan vazifa, topshiriqlarni ustoz tomonidan eshitib, javoblarini jadvalning kataklariga to`ldirishlari shart), jadval uchun topshiriqlar, qalam (yoki ruchka), taqdimot – slaydlar va boshqalar.

Mashg`ulotni o`tkazish tartibi:

- talabalar ish tartibi, belgilangan maqsad, unga qo`yilgan talab va qoidalar bilan tanishtiriladi;
- talabalarga mavzu bo`yicha taalluqli tarqatma materiallar beriladi;
- tarqatma materiallar quyidagi qismlardan tarkib topgan:

- talabalar yakka tartibda o`tilgan mavzu yoki yangi mavzu bo`yicha tarqatma materialdagi kataklarda berilgan vazifa, topshiriqlar bilan tanishadilar (vazifa va topshiriqlar ekranda slayd orqali ko`rsatilishi, talabalar esa tarqatma materialga yoki daftarlariga faqat javoblarni yozishlari mumkin bo`lmasa yoki tarqatma materialning bir tomonida topshiriqlar berilishi, orqa tomoniga esa javoblar yozilishi mumkin, ustoz sharoit va vaziyatdan kelib chiqib, o`zi va talabalar uchun qulay holatda ish tutadi);

- talabalar tarqatma materialda mavzusi bo'yicha berilgan vazifa, topshiriqlarni o'zlarining bilimlari asosida yakka tartibda bajaradilar;

- ustoz tarqatma materialda berilgan vazifalarning to'g'ri javobini ekran orqali (imkon bo'lmasa, og'zaki) beradi hamda barcha talabalarni xar bir qismda berilgan javoblarning baho mezoni bilan tanishtiradi. Baho mezoni birinchi va ikkinchi topshiriqlarga olingan aniq va nazariy bilimlarga aniq va to'g'ri javob talab etadi, shuning uchun bu topshiriqlarga to'g'ri javob uchun 5 ball, noto'g'ri javob uchun 0 ball qo'yiladi. Keying topshiriqlarni olingan nazariy bilimlarni amaliyotda qo'llay olish darajasiga ko'ra 1 ball dan 5 ballgacha baholash mumkin. Shunga ko'ra baho mezoni: "3" – 11-14 ball; "4" – 15-16 ball; "5" – 17-20 ball – har bir topshiriq "5" balli;

- har bir talaba to'g'ri javob bilan o'zi belgilagan javoblarning farqlarini aniqlaydi, o'zini tekshiradi, shuningdek, bilimlarini yana bir bor mustahkamlaydi;

- ustoz talabalar tomonidan bajarilgan ishlarni yig'ib oladi va ularning to'plagan ballarini e'lon qiladi, o'tkazilgan ishga yakun yasaydi.

Ustozning ish tajribasidan:

Fan: Axborot texnologiyalari va jarayonlarni matematik modellashtirish.

Mavzu: Aniq integrallarni taqribiy hisoblash to'g'ri to'rtburchaklar usullari.

<p>TEST</p> <p>Aniq integrallarni taqribiy hisoblashda qanday usullardan foydalaniladi?</p> <p>a) Simpleks, to'g'ri to'rtburchaklar usullari;</p> <p>b) Simpson, potentsiallar, tog'ri tortburchaklar usullari;</p> <p>c) Trapetsiya, Simpson, to'g'ri to'rtburchaklar o'ng va chap usullari</p>	<p>MUAMMOLI VAZIYAT</p> <p>Aniq integrallarni taqribiy hisoblashda qo'llaniladigan usullarning bir biradan farqi nimada?</p>
<p>SIMPTOM (ALOMATI)</p> <p>Aniq integrallarni taqribiy hisoblashda qaysi usuldan foydalanilsa javob aniqroq olinadi?</p>	<p>AMALIY KO'NIKMA</p> <p>Aniq integrallarni taqribiy hisoblash usullarida qo'llaniladigan formulalarni yozing.</p>

Xulosa qilib aytganda, faol ta'lim metodlari qo'llanilsa, ta'lim tarbiya jarayoni ishtirokchilarining doimo faol, izlanuvchan, ijodkor bo'lishiga sharoit yaratiladi. Bu esa tahsil oluvchi o'zi tanlagan kasb bo'yicha malakali, raqobatbardosh kadr bo'lib yetishishiga asos bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlis va O'zbekiston xalqiga Murojaatnomasi. 20.12.2022y.
2. В.А.Сластенин, И.Ф.Исаев, Е.Н.Шиянов. Педагогика. Москва. Издательский центр «Академия», 2011.

3. Л.П.Крившенко, М.Е.Вайндроф-Сысоева. «Педагогика». Москва. ООО «ПРОСПЕКТ»,2012.
4. R.Ishmuhamedov, M.Yuldashev. “Ta`lim-tarbiyada innovatsion pedagogik texnologiyalar”. “Nihol”, Toshkent. 2013.
5. Abdulla Avloniy. “Tanlangan asarlar”. “Ma`naviyat”, Toshkent, 2006.
6. A.A.Korzun “Talabaning odobi”, “Movarounnahr”, Toshkent, 2019.